

درباره تاریخ شفاهی

شفیقه نیک نفس

تاریخ شفاهی چیست؟

تاریخ، دانش پیچیده‌ای است که برای وصول به حقیقتی همیشه نسبی، ناگزیر از پیمودن راههای ناهموار و پیچیده است و می‌دانیم که در طی قرون، تاریخ با چه شیوه‌های متفاوتی درک شده است. یعنی هر نسلی به نوبه خود سنگی برای ایجاد این معبد باشکوه حمل کرده اما باز هم بنای کلیو (رب النوع تاریخ و شعر حماسی) ناتمام مانده است. (۱)

تاکنون تاریخ، به شیوه‌های گوناگونی درک شده است؛ از طریق نقاشیهای به جا مانده بر دیوار غارها، از طریق ابزارهای باقیمانده از انسانهای نخستین، از طریق مطالعه سنگنوشته‌ها، از طریق رؤیت و بررسی بناهای برجای مانده، مطالعه و بررسی مجسمه‌ها و سکه‌ها و مهرها، از طریق مطالعه نامه‌ها و کتب خطی و سفرنامه‌ها و خاطرات و....

تاریخ شفاهی نیز، یکی دیگر از روشهای درک تاریخ است. تاریخ شفاهی، نوعی شیوه جمع‌آوری و آماده‌سازی اطلاعات تاریخی است از طریق ضبط مصاحبه با شرکت‌کنندگان در رویدادهای تاریخی. تاریخ شفاهی، هم قدیمی‌ترین نوع تاریخ است که مربوط به پیش از دوره آغاز اختراع الفبا و ثبت تاریخ می‌باشد و هم یکی از جدیدترین انواع آن است که از دهه ۱۹۴۰ با ضبط مطالب بر روی نوار آغاز شد. (۲)

تاریخ روایی، نه آن چنان بیگانه با فرهنگ ایرانی و اسلامی است که آن را کاملاً وارداتی بدانیم و نه آن چنان خودی که سرمنشاء آن داخلی باشد. وجود افسانه‌هایی که سینه به سینه نقل شده است، شاهنامه خوانی یا تقالی شاهنامه و از همه مهم‌تر احادیث بسیاری که با کلمه "قال" آغاز شده است، مبین روایی بودن تاریخ ماست. اما تاریخ شفاهی، مقوله‌ای دیگر است. تاریخ شفاهی، مبتنی است بر مصاحبه رودررو با تاریخسازان؛ مصاحبه پژوهشگر تاریخ با نقش‌آفرین تاریخ در مورد تجربیات خاصی که دارد. بهره‌جستن از روایات شفاهی به عنوان یک منبع تاریخی، امری همیشگی در تاریخنگاری هر ملتی است. اما در بحث تاریخ شفاهی، مورخ، خود به تولید منابع تاریخی دست می‌زند.

در تاریخ شفاهی، محقق برای دستیابی به پاسخهای دقیق، سؤالات خود را با دقت مطرح می‌کند و می‌کوشد از این طریق، خاطرات شخص را درباره حوادثی که شاهد آن بوده، مجدداً احیا سازد. حافظه افراد، گنجینه‌ای است که با اسناد مکتوب آرشو برابری می‌کند و هنر مصاحبه‌گر، در طرح سؤالات دقیقی است که با بازشنوی تجربه‌های شخصی فرد، اطلاعات کاملی از منبع خود کسب کند و یافته‌های نو خود را برای آیندگان به جای بگذارد. در هنگام مصاحبه، به حوادث تاریخی از زوایای دیگری نگریسته می‌شود و مطالبی رد و بدل می‌گردد که در هیچ منبع دیگری یافت نمی‌شود. بدون شک این گونه

اطلاعات، بسیار تازه و باارزش می‌باشد. اطلاعات شفاهی مطلوب، آن دسته از داده‌هاست که در سایر منابع نوشتاری یا غیر نوشتاری یافت نمی‌شود. به عبارت دیگر، هنگامی که محقق به سند مکتوب دسترسی دارد، مراجعه به منابع دیگر تکرار مکررات است. تاریخ شفاهی هنگامی موضوعیت پیدا می‌کند که منابع اطلاعاتی، ناتوان از ارائه‌خبر باشند.

برای گردآوری اطلاعات شفاهی، برنامه‌ریزی دقیقی لازم است تا اولاً اطلاعات تکراری نباشد؛ ثانیاً کاملاً مورد نیاز جامعه تحقیقاتی باشد. قدم اول در این زمینه، انتخاب شخصیتهای مناسب است. تسلط مصاحبه‌گر بر موضوع مصاحبه، از عوامل مهم موفقیت مصاحبه به شمار می‌رود. بنابراین انجام مطالعات مقدماتی و طرح سؤالات دقیق، از مراحل مهم هر مصاحبه تاریخی شفاهی است. مصاحبه‌گر باید با طرح سؤالات سنجیده، خاطره‌های دیرین را در ذهن مصاحبه‌شونده احیا کند و او را تشویق نماید تا در مورد موضوع مورد بحث، به توضیح بپردازد. مصاحبه‌گر، باید نقش مصاحبه‌شونده را در جریانات مورد بحث بشناسد و پیوند او را با موضوع، طی مصاحبه مشخص نماید. هر چقدر این نقش در تکوین رویداد مزبور مهم‌تر باشد، مصاحبه، در نگاه مورخان ارزش بیشتری پیدا خواهد کرد. هنگامی که پای درگیریهایی حزبی یا مسائل مورد اختلاف بین چند گروه در میان است، مصاحبه‌گر، باید با طرفهای مخالف و موافق مصاحبه نماید؛ و بدین گونه است که مورخان، از اسناد شفاهی به عنوان مدرکی برای درک رخدادهای گذشته استفاده می‌کنند.

تاریخچه تاریخ شفاهی

استفاده از منابع تاریخ شفاهی را، مورخان درباره‌ی دوران معاصر، از زمانی آغاز کردند که از روشها و اصول جامعه‌شناسان و انسان‌شناسان در امر مصاحبه بهره گرفتند. هدف از این کار، گسترش دانش تاریخی در زمینه‌هایی بود که مدارک و شواهد مستند، کمیاب، یکطرفه یا نایاب است. در اروپا، این شیوه تحقیق را در آغاز قرن بیستم، تی. فیشر آن وین (۳) و جین کابدن آن وین (۴) به کار گرفتند. شیوه کار آنها، به این طریق بود که در روزنامه‌ها، آگهیهای چاپ می‌کردند و از افرادی که تجربیات تلخی از سیاستهای خاص دولت داشتند، می‌خواستند که اطلاعاتشان را به صورت شفاهی یا کتبی ارائه بدهند؛ مثلاً کسانی را که دولت بدون پرداخت هیچ وجهی از اراضی خود بیرون می‌راند. از جنگ جهانی دوم به بعد، مورخان در مورد مطالعه جوامع بیسواد بخصوص در افریقا، شدیداً متکی به منابع شفاهی بوده‌اند. به طور مثال در برخی کشورهای افریقایی، نام تعدادی از رهبران سابق قبایل و دستاوردهای دوران اقتدار آنها، سینه به سینه نقل می‌شود. اگر چه این اطلاعات کاملاً قابل قبول نبود و پای علوم دیگر مانند باستانشناسی و زیانشناسی نیز به میدان کشیده

مرحوم پروفسور غلامحسین بیگدلی (ادیب، شاعر و مورخ)

اورو گونه.

- ۱۳- بانک خاطره جزایر کی من در جرج تاون (جزایر آنتیل).
- ۱۴- برنامه اسناد شفاهی و تصویری دانشگاه آنتیل - تری نیداد.
- ۱۵- تاریخ شفاهی آرشیو ملی سیاح در مالزی.
- ۱۶- تاریخ شفاهی آرشیو ملی زیمباوه - حراره زیمباوه.

انواع کاربرد تاریخ شفاهی

از تاریخ شفاهی، برای جمع آوری انواع اطلاعات استفاده می شود. به طور مثال مؤسسات دولتی برای درک تاریخچه اماکن، سازمانها و برنامه های مرتبط با خود، به این طریق اطلاعات مستند جمع آوری می نمایند. همچنین در مؤسسات آرشیوی، از تاریخ شفاهی برای پر کردن خلا اطلاعاتی اسناد استفاده می شود. مؤسسات خصوصی، به وسیله تاریخ شفاهی اطلاعاتی را به سفارش مؤسسات دولتی یا به سفارشیهای خصوصی جمع آوری می نمایند. از نمونه های جالب چنین فعالیتی، فعالیت مؤسسه Living Legacies در کالیفرنیا جنوبی است که فعالیت خود را از ۱۹۸۸ آغاز کرد و علاوه بر تهیه تاریخچه خانوادگی افراد، تاریخ مؤسسات اجتماعی نظیر معابد و کلیساها را نیز تهیه می نماید. ظاهراً تعداد این مؤسسات در آمریکا رو به افزایش است. در عین حال برخی برنامه های تاریخ شفاهی را، موزه ها و جمعیت های هنری نیز به اجرا در آورده اند. دانشگاههایی نظیر دانشگاه کالیفرنیا در لوس آنجلس و دانشگاه ایالتی فولرتون در کالیفرنیا نیز، از جمله مراکز فعال در تاریخ شفاهی است. (۶)

کار این عمومی سازی، تا به جایی رسیده است که برخی، نحوه انجام مصاحبه تاریخ شفاهی را به کودکان مدارس هم آموزش می دهند. به طور مثال مؤسسه Living Legacies در کالیفرنیا، به کودکان می آموزد که چگونه با پدر بزرگ و مادر بزرگهای خود مصاحبه کنند و یاد یکی از مدارس انگلیس، به کودکان ۷-۸ ساله و ۹-۱۰ ساله در دبستان و نیز به دانش آموزان دبیرستان آموزش تاریخ شفاهی داده شد. مورد اخیر، بر تحقیق در مورد یکی از مدارس مرکزی شهر لندن تمرکز داشت که مقارن با شروع جنگ جهانی دوم، به منظور تأمین امنیت جانی دانش آموزان، آنها را به روستایی در حومه شهر منتقل نموده

می شد، اما به عنوان منابع تاریخی مورد استفاده قرار می گرفت. در مورد دوران مستعمراتی، منابع شفاهی و متنوع تر بود و از مقایسه و مقابله آنها با یکدیگر یا با منابع مکتوب، امکان دست یافتن به اطلاعات مستند، وجود داشت. به این ترتیب با به کارگیری این شیوه ها، ابعاد تازه ای از تاریخ افریقا به تاریخ جهان افزوده شد. (۵)

در حال حاضر بسیاری از سازمانهای تحقیقاتی دولتی یا خصوصی، در زمینه تاریخ شفاهی فعال هستند. از جمله مراکز دولتی که آرشیو تاریخ شفاهی تأسیس نموده اند، می توان به این مراکز اشاره کرد:

۱- آرشیو ملی سنگاپور که بخش تاریخ شفاهی آن از سال ۱۹۷۹ آغاز به کار کرد.

۲- آرشیو ملی ایتالیا.

۳- وزارت دفاع اسپانیا.

۴- آرشیو ملی انگلیس و ...

و انجمنهای متعدد نظیر:

۱- انجمن بین المللی تاریخ شفاهی در آلمان.

۲- جامعه تاریخ شفاهی - گروه جامعه شناسی دانشگاه اسکس در انگلیس.

۳- انجمن تاریخ شفاهی در دانشگاه بایلور در ایالت تگزاس.

۴- انجمن تاریخ شفاهی استرالیا در کتابخانه ایالتی نیوساوت ولز در سیدنی استرالیا.

۵- انجمن ملی تاریخ شفاهی نیوزیلند.

۶- انجمن تاریخ شفاهی کانادا در آرشیو ملی کانادا.

۷- انجمن تاریخ شفاهی روسیه در دیار تمان تاریخ انستیتو پزشکی کیروف.

۸- جامعه تاریخ شفاهی مالت در مالت.

۹- شبکه تاریخ شفاهی مکزیک در انستیتو ملی تاریخ و انسانشناسی.

۱۰- انجمن تاریخ شفاهی برزیل در دانشگاه فدرال پرنامبوکو.

۱۱- برنامه تاریخ شفاهی در انستیتو تاریخ آرژانتین در دانشگاه بوئنوس

آیرس.

۱۲- تاریخ شفاهی (اروگونه) در دانشگاه جمهوری در مونت ویدئو

مرحوم دکتر جواد مشکور (مورخ)

بودند. در ابتدا تعدادی از دانش‌آموزان مذکور و میزبانان آنان در آن روستا شناسایی و در یک جا جمع‌آوری شدند. سپس مصاحبه تاریخ شفاهی با آنان، به وسیله معلمان و دانش‌آموزان انجام شد. طی این جلسات، هم موضوع موردنظر و هم رفتار دانش‌آموزان به لحاظ روانشناسی و علاقه‌مندیهای آنان، بررسی شد.

از دیگر پروژه‌های جالب تاریخ شفاهی، پروژه تاریخ شفاهی ساحل است که طی این پروژه - که در فاصله ماههای ژوئن تا اکتبر ۱۹۹۰ انجام شد - پانصد ساعت مصاحبه به هفده زبان با اهالی ۹ شهر از کشورهای سنگال، موریتانی، مالی، بوركینافاسو، نیجریه، چاد، سودان و اتیوپی انجام شد. یکی از اهداف این پروژه، این بود که نشان دهد چگونه می‌توان از تاریخ شفاهی به وسیله گفتگو با کشاورزان، دامداران و مهاجران در فرایند توسعه بهره‌برداری از زمین، اجاره زمین، حصول درک بهتری از روش سنتی بهره‌برداری از زمین، اجاره زمین، کشاورزی و نظامهای چوبانی، علل پیشروی کویر و سایر جنبه‌های زندگی در ساحل عاج بود.

دیل ترلون، (۷) مدیر دپارتمان تاریخ شفاهی دانشگاه کالیفرنیا در لوس آنجلس، معتقد است که تاریخ شفاهی به لحاظ جامعه‌شناسی بسیار اهمیت دارد. چرا که در عصری که شکلهای نوین رسانه‌ها نظیر دورنگار (فاکس) و پست الکترونیک سرعت جایگزین نامه‌ها، خاطرات روزانه و دیگر مدارک سنتی می‌شود، تاریخ شفاهی، سند جاودانه‌ای ایجاد می‌کند. از این گذشته، این یک واقعیت بدیهی است که تاریخ را قدرتمندان می‌نویسند و در مورد آنها نوشته می‌شود؛ اما تاریخ شفاهی در پی تصحیح آن است و این به معنای مردمی کردن تاریخنگاری است.

آرت هنسن، (۸) مدیر برنامه تاریخ شفاهی دانشگاه ایالتی فولرتون، معتقد است هر چیزی که دیدگاه تاریخی را تشویق کند، مفید است؛ خواه بر مبنای اطلاعات خانوادگی باشد یا بر مبنای اطلاعات محلی و یا اطلاعات مربوط به نهادها. (۹)

تاریخ شفاهی در ایران

در ایران پس از وقوع انقلاب اسلامی، به تاریخ شفاهی به عنوان یک شیوه پژوهش تاریخی، توجهی خاص صورت گرفت. اگرچه پیش از وقوع انقلاب نیز مجلاتی نظیر وحید، با تشویق بزرگان به نوشتن خاطراتی از دوران زندگی خود، قدمهایی در این مسیر برداشتند، اما این اقدام تا حدودی متفاوت با شیوه جمع‌آوری اطلاعات در تاریخ شفاهی است.

با وقوع انقلاب اسلامی، بسیاری از وابستگان رژیم گذشته از ایران خارج گریختند و بسیاری از مبارزان و زندانیان سیاسی از زندانها آزاد شدند. از طرف دیگر از هم گسستن قید و بندهایی که بسیاری از آگاهان را به سکوت می‌کشاند، فضای مناسبی برای بیان تجربیات و داشته‌های نهاد آنها ایجاد نمود. از اینجا بود که برخی در ایران و یا خارج از ایران، در صدد مصاحبه با این آگاهان برآمدند. فرصت درخشانی که می‌شد طی آن ابهامات بسیاری را مطرح نمود و مورد بررسی قرار داد.

بنیاد تاریخ انقلاب اسلامی از متقدمین دست‌اندرکار ضبط مصاحبه تاریخ شفاهی بود که به منظور تدوین تاریخ انقلاب اسلامی تشکیل شد. از دیگر

مراکز فعال در ایران، سازمان اسناد ملی سابق ایران یا معاونت فعلی اسناد ملی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، دفتر ادبیات انقلاب اسلامی وابسته به سازمان تبلیغات اسلامی، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، مؤسسه تنظیم آثار و نشر ارزشهای حضرت امام (ره)، آستان قدس رضوی و موزه ملی پزشکی را می‌توان نام برد. در خارج از ایران نیز بخش مطالعات خاورمیانه دانشگاه هاروارد، بنیاد مطالعات ایران، مرکز تاریخ شفاهی یهودیان ایرانی، انستیتو بین‌المللی تاریخ اجتماعی آسترادام و... را می‌توان برشمرد. سازمان اسناد ملی سابق ایران، فعالیت خود را در زمینه تاریخ شفاهی، رسماً از سال ۱۳۷۲ آغاز نمود و طی یازده سال گذشته، تاکنون با سیصد تن از شخصیت‌های علمی، فرهنگی، سیاسی و هنری، قریب به هزار ساعت مصاحبه تاریخ شفاهی انجام داده است.

مشکلات کار و انتقادهای مطرح شده

تاریخ شفاهی نیز مانند هر شیوه پژوهشی دیگر، با مشکلات متنوعی روبرو بوده و هست. مشکلاتی که گاه به طور عمومی برای هر نوع مصاحبه تاریخ شفاهی وجود دارد و یا مشکلاتی که به طور خاص در ایران با آن روبرو هستیم که از آن جمله است:

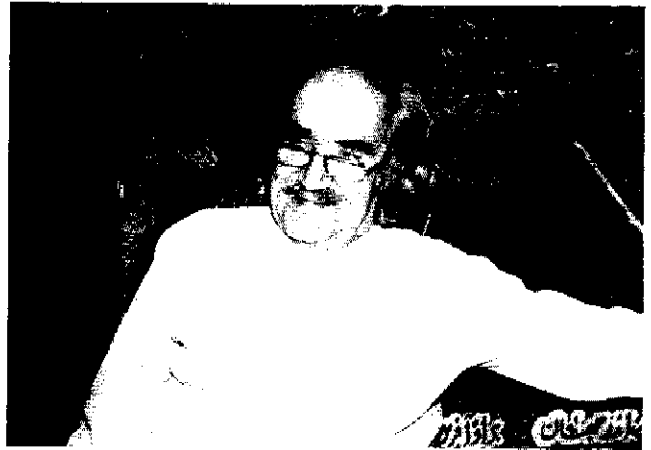
۱- به طور کلی در مصاحبه تاریخ شفاهی، واقعه تاریخی از دیدگاه فردی خاص بیان می‌شود. دیدگاههای فردی، قوه ادراک انسان را تحت تاثیر قرار می‌دهد و گاهی موجب می‌شود که خاطره بیان شده، به صورت گزینشی ابراز شود؛ یعنی به وسیله مصاحبه‌شونده و بنا به میل و سلیقه او، از بین خاطرات دیگر انتخاب شده باشد. این نوع جهتگیری را، افراد با هر نوع پیشینه سیاسی یا اعتقادی اعمال می‌کنند. بنابراین در نظر گرفتن این واقعیت، برای درک تاریخ بسیار مهم است.

۲- در مصاحبه تاریخ شفاهی، مصاحبه‌شونده، همواره خود را مبرا از هر نوع عمل خطایی دانسته و اغلب از موضعی مثبت به بازگویی جریانات می‌پردازد.

۳- در مصاحبه تاریخ شفاهی، گاه تصورات شخصی یا به حیطه تاریخ می‌گذارد؛ به این ترتیب که ذهن قهرمان پرور برخی، شاخ و برگ اضافی به واقعه‌های تاریخی می‌دهند و رنگ و بوی غیر واقعی به آنها می‌بخشد. به طور مثال در جریان اعدام محمد حسین سیف قاضی (از پیروان و هم مسلکان قاضی محمد مهابادی)، گفته شده که او را سه بار به طناب دار کشیدند. برخی نیز گفته اند: دو بار این اتفاق افتاده؛ و حتی گفته شده که او را روی زمین خفه کردند و سپس به طناب دار کشیدند. به این ترتیب اگر چه واقعیت نهایی اعدام سیف قاضی است، ولی نحوه آن مورد توافق نیست.

۴- از دیگر مشکلات عمومی تاریخ شفاهی سن زیاد، ضعف شنوایی و مشکلات جسمی نامناسب برخی شخصیت‌های مصاحبه‌شونده است. این مسئله، بر قراری ارتباط با آنان را مشکل می‌کند و حاصل کار ناقص می‌ماند.

۵- گاه مصاحبه‌شوندگان در عین اینکه انجام مصاحبه را پذیرفته‌اند، از بیان برخی مطالب نیز، به دلایل متفاوت خودداری می‌ورزند. برخی، در صدد آزمودن مصاحبه‌کننده هستند. برخی او را در حد خود نمی‌دانند. برخی پایبند ارزشهای اخلاقی هستند. برخی وفادار به روابط گذشته خود با مقامات مافوق

مرحوم استاد ابو الفتح رسام عزیززاده (طراح نقش قالی)

هستند و بنا به هر دلیلی، از بیان کل ماجرا می پرهیزند.

۶- موارد فوق، مربوط به مصاحبه شوندگان بود. اما مصاحبه کننده نیز خود می تواند منشاء مشکلاتی باشد. همچنان که مصاحبه شونده در محتوای مصاحبه نقش اساسی دارد، مصاحبه کننده نیز بارفتار خود و یا اظهار نظری ناشیانه، می تواند افکار و احساس مصاحبه شونده را تحت تأثیر قرار دهد و از محتوای مصاحبه بکاهد.

انتقادهای مطرح شده درباره تاریخ شفاهی

نبود نقد عمومی در مورد مصاحبه های تاریخ شفاهی، تعلیم ندیدن مصاحبه کنندگان، استفاده از معیارهای ژورنالیستی، اختصاص نیافتن وقت کافی به تحقیق و پژوهش و تعجیل در انجام کار از جمله انتقادهایی است که بر تاریخ شفاهی وارد آمده است.

این انتقادها را به طور کلی به سه دسته تقسیم کرده اند:

۱- شیوه انجام مصاحبه؛

۲- استانداردهای تحقیقی به منظور آمادگی برای انجام مصاحبه؛

۳- مسائل مربوط به روش شناختی تاریخی. (۱۰)

در مورد اول، مصاحبه کننده ضمن آشنایی با فنون انجام مصاحبه، باید بخوبی با انجام مطالعات لازم آماده انجام مصاحبه شود. در این صورت، هیچ خللی در کار او وارد نخواهد آمد. مشکل دوم، مشکلی است که نه تنها پژوهشگران تاریخ شفاهی بلکه کلیه مورخان با آن روبرو هستند. منابع را باید بررسی کرد؛ شواهد باید بدقت مورد تحقیق قرار گیرد و مطالب عنوان شده در مصاحبه، باید مستند سازی بشود.

در مورد سوم یعنی روش شناختی تاریخی، برخی گفته اند؛ مصاحبه شوندگان تاریخ شفاهی، نمایندگان جامعه نیستند که مصاحبه با آنها، بتواند تصور درستی از دوره مورد نظر ارائه بدهد. در این مورد، باید دانست که مصاحبه شونده تاریخ شفاهی به عنوان نماینده آماری جامعه انتخاب نشده است بلکه او به دلیل عینیت بخشیدن به فرایندی تاریخی، انتخاب شده است.

صاحب نظران، مباحث متفاوت را بر امون نوع اطلاعات جمع آوری شده

در تاریخ شفاهی عنوان می کنند. از جمله کاتلر، (۱۱) معتقد است که هر مصاحبه تاریخ شفاهی، در نهایت که متن آن روی کاغذ می آید، ماده ای خام مانند دیگر منابع تاریخی است؛ در حالی که بنسیون، (۱۲) معتقد است که تاریخ شفاهی، خاطره ای اتوبیوگرافیکال یا خودنگارانه است و نقش مصاحبه کننده را به عنوان یک تفسیر اولیه تبیین می کند. به نظر او، مصاحبه، طبقه بندی و نظم بخشی اولیه است. لیند، (۱۳) می گوید که تاریخ شفاهی، خودش تاریخ است در قالب بیان روان و سلیس ضمیر خود آگاه. در پاسخ وی، لمیش، (۱۴) تاریخ شفاهی را سندی محدودی می بیند که سنتز تاریخی جدیدی را ساخته است. (۱۵)

در پاسخ به نظریات فوق، باید دانست که در مصاحبه های تاریخ شفاهی، مورخان نقش فعال دارند و خود به خلق تاریخ می پردازند و به همراه خود نظم، انتخاب و تفسیر از قبل موجود تاریخ را حمل می کنند. برخلاف نامه ها، اسناد و مدارک و سایر مواد آرشیوی، این نوع اطلاعات را پس از وقوع واقعه، مورخان خلق می کنند. بنابراین اسناد منحصر بفردی به شمار می روند.

به عقیده رونالد گریل، (۱۶) مصاحبه، ساختار روایت محاوره ای دارد؛ "محاوره ای" به دلیل ارتباط مصاحبه کننده و مصاحبه شونده، و "روایتی" به خاطر شکل آن، که به صورت بیان داستان است. این روایتها در حالی که ممکن است بر اساس کروئولوژی از خاطره های شخصی بنا شده باشد، اتوبیوگرافی و یا بیوگرافی نیست. چرا که مصاحبه تاریخ شفاهی، بر مبنای روابط متقابل مصاحبه شونده و مصاحبه کننده بنا شده است. مصاحبه، نمی تواند از شرایطی که در آن خلق شده، جدا باشد. برای تجزیه و تحلیل صحیح هر مصاحبه، باید ترکیبی از تجزیه و تحلیل های اجتماعی و روانشناختی مربوط به رابطه میان مصاحبه کننده و مصاحبه شونده و مناسب بودن موقعیت آنها را بررسی کنیم. (۱۷)

پی نوشتها:

۱- شارل ساماران: روشهای پژوهش در تاریخ.

۲- تعریف Oral History Association از تاریخ شفاهی. این مؤسسه، در سال ۱۹۶۶ تأسیس شده است.

۳- T. Fisher Unwin.

۴- Jane Cobdon Unwin.

۵- دایرة المعارف تاریخ بلاک ون.

۶- Danny Feingold: Something permanent to hold on to, Los Angeles Times

۱۹۹۷, July ۳۰

۷- Dale Trelevan.

۸- Art Hansen.

۹- همان مقاله.

۱۰- Ronald J. Grele. Movement without aim: The ORAL History Reader by Robert Perk and Ailstair Thomson. London: Routledge, ۱۹۹۸.

۱۱- W.W. Cutler.

۱۲- S. Benison.

۱۳- Lynd.

۱۴- Lemisch.

۱۵- همان مقاله.

۱۶- Ronald Grele.

۱۷- همان مقاله.